växter

I HÄLSINGLAND OCH GÄSTRIKLAND

Nr 2 2018 Årg. 36

NR 2 2018 ÅRGÅNG 36 ISSN 0283-8524

Växter i Hälsingland och Gästrikland (VÄX) ges ut av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS), lokalförening av Svenska Botaniska Föreningen (SBF). VÄX kommer ut med tre nummer per år, varav ett är medlemsmatrikeln.

Medlemskap

Du blir medlem i GÄBS och får vår tidning VÄX genom att betala in årsavgift 150 kr till föreningens bankgiro nr **797–3886**. För familjemedlemskap är årsavgiften 25 kr per tillkommande familjemedlem (inkluderar ej tidning).

I årsavgift till GÄBS ingår medlemskap i SBF. Önskas även prenumeration på SBF:s tidskrifter, Svensk Botanisk Tidskrift (SBT) och Vilda Växter, betalas avgift 340 kr direkt på SBF:s webbplats: http://svenskbotanik.se

Adressändringar och medlemsregistrering i GÄBS; Birgitta, birgitta@particleoptics.se, 0271 100 51.

Redaktion/bidrag

Bidrag i alla former till kommande nummer av VÄX, liksom önskemål och idéer, mottages tacksamt av redaktionen: Jenss Hansen jens@dharmacafe.se, 0703 63 61 57, Lena Westberg, lena.m.westberg@gmail.com, 0705 28 32 20.

Manusstopp för nästa nummer: 15 november 2018.

GÄBS styrelse 2017

Ordförande	Maj Johansson, Ramsjö, maj.joh@telia.com, 0651-930 21
Vice ordförande	Stefan Olander, Viksjöfors, skalensfabod@gmail.com, 0705 69 26 90
Sekreterare	Björn Wannberg, Alfta, bjorn@particleoptics.se, 0271-100 51
Kassör	Birgitta Wannberg, Alfta, birgitta@particleoptics.se, 0271-100 51
Ledamot	Pär Hedwall, Söderala-Berga 607, 826 92 Söderala, 0702 87 96 56
Ledamot	Magnus Bergström, Rimbo, snjuftjutis@gmail.com, 0702 09 42 00
Ledamot	Alf Pallin, Söderhamn, alf.pallin@soderhamn.com, 0702 47 44 20
Suppleant	Gunnar Andersson, Söderhamn, gunnar.andersson@soderhamn.com, 0706 51 40 17
Suppleant	Ulf Svahn, Gävle, ulfsvahn@hotmail.com, 0702 21 07 55

Valberedning

Enar Sahlin (sammankallande), enar.sahlin@telia.com, 0706 60 49 19
Peter Ståhl, peter.b.stahl@gmail.com, 0730 24 20 43
Magnus Andersson, magnus.andersson@foran.se, 0706 58 37 56

Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS) bildades i Gävle den 7 februari 1982. Sällskapets syften är:

1. att sammanföra människor, som är intresserade av botanik i allmänhet eller någon av botanikens många specialgrenar, och verka för spridandet av kunskaper inom dessa områden
2. att utforska floran i Gävleborgs län
3. att verka för skydd och vård av hotade växter och växtsamhällen i länet

GÄBS har 244 medlemmar och 21 familjemedlemmar (2017). För mer information om GÄBS: http://gavleborgsbotaniskasallskap.se

Det går även att följa oss i Facebook-gruppen " Gävleborgs Botaniska Sällskap"

Omslagsbild: Foto: Bränd skog vid Ängra. Foto: Jenss Hansen

2018: Brändernas år i Hälsingland

Jenss Hansen

Det var den heta sommaren då blixten tände i skogen och situationen var utom människors kontroll. En stark påminnelse om att det i grunden endast finns naturens lag. Vi kan försöka att styra och ställa; men utan gynnsamt väder hade bränderna inte gått att släcka.

Det blev ett uppvaknande upplyst av lågornas sken. Ett uppvaknande till att vi människor kan hjälpas åt inom naturens lag; men inte ändra den. Ett uppvaknande till att vi är en del av det stora spelet.

Efter bränderna är det nu tid för att dela reflektioner och erfarenheter. Till exempel att skärskåda de strukturer skogsbruket har byggt upp. Hur var de delaktiga i det snabba brandförloppet?

Det är också tid för att dela stunder med de nya vänner som sommarens händelser gav.

Och hur fortsätter det stora spelet?

Det kommer att bli grönt igen. Det döda kommer att ge nytt liv. Det brända kommer att ge möjligheter för undanträngda och hotade organismer att växa och blomma, att krypa fram, att flyga iväg. Vi bör inte missa denna chans till att uppleva det stora spelet i sin okuvliga kraft och kreativitet. Vi bör inte missa denna chans till att inse att vi till syvende och sist endast kan be och önska att så få och så lite som möjligt blir skadat. Vi bör inte missa chansen till att uppleva det levande i sin mångformiga skönhet och spontana läkande.

Det kommer att bli grönt igen.
Foto: Jenss Hansen

Så mitt tips till alla är att ge sig ut i brandskogarna så fort de blir öppna för allmänheten och uppleva med alla sinnen det som försiggår där. Nästa vår blir en tid för till exempel att leta svedjenäva och brandnäva!

"Styrelsen presenterar sig" Björn Wannberg

Ulf Svahn

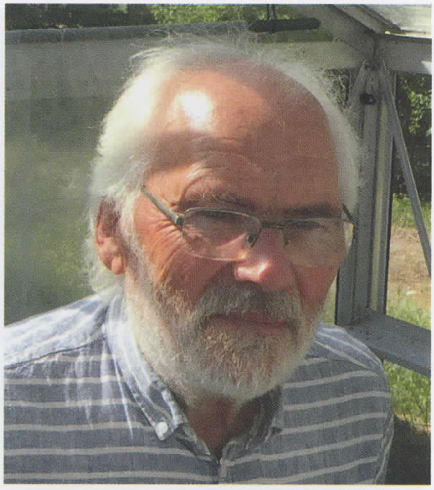

Björn Wannberg. Foto: Ulf Swahn

Med start i detta nummer av VÄX kommer ledamöterna i GÄBS styrelse att berätta lite om sig själva och sitt botanikintresse. Först ut är mångårige styrelsemedlemmen och föreningens sekreterare Björn Wannberg. Björn ansvarar dessutom för slutredigeringen av Hälsinglands flora. Jag träffade honom mitt i trädgårdsbestyren hemma på gården i Alfta en varm försommardag.

Björn växte upp på en jordbruksfastighet i Bergsjö i norra Hälsingland. Nyfikenheten på naturen och floran i omgivningarna väcktes tidigt. Omgivningarna till Storsjön i Nordanstig, och inte minst Storön med dess intressanta flora lockade till upptäcktsfärder. Intresset för botaniken fanns alltså med tidigt i hans liv men intensifierades och tog nya former när han, därtill förledd av svågern Göran Törnqvist, kom med i inventeringsarbetet för Hälsinglands flora 1986.

Dessförinnan hade Björn läst fysik och matematik vid Uppsala Universitet och disputerade där inom fysiken. Han träffade sin blivande hustru Birgitta under studieåren och paret bosatte sig i Uppsala. Björn har under sitt yrkesliv i huvudsak arbetat med att utveckla elektronspektroskopi och olika forskningsinstrument.

Birgitta, som är GÄBS kassör, kommer från Alfta och på släktgården där tillbringade de all ledig tid. Björn kom att fokusera sitt florainventerande till Alfta, Bollnäs och Hanebo socknar med tillhörande finnskogar. Vid millennieskiftet fick han möjlighet att bosätta sig på heltid på Alftagården, med arbete på distans. Birgitta blev kvar i Uppsala under arbetsveckorna ända tills hon för några år sedan åter blev Alftabo på heltid.

Som den fysiker och matematiker han är såg Björn möjligheten att utveckla ett datorprogram för att effektivisera rapporteringen av inventeringsresultaten. Programmet kom att användas av många

inventerare. Björn var ansvarig för databasen och redan i VÄX 1987 kunde de första utbredningskartorna över intressanta växtfynd hämtas från databasen och publiceras. 1998 sammanställdes alla då tillgängliga data i en atlas som delades ut i en liten upplaga till de mest aktiva inventerarna. För alla som deltog i inventeringsarbetet var det förstås spännande att se ett konkret resultat av allt rapporterande.

Björn är idag huvudansvarig för slutredigeringen av Hälsinglands flora. Han tog över uppgiften efter Anders Delin och går nu igenom det omfattande materialet – inte minst artbeskrivningarna och lokalförteckningarna – inför kommande publicering. Han har dessutom tagit fram en metod för att koppla lokaluppgifter för olika arter till artsammansättningen i växtsamhällen. Detta ger spännande resultat. Förutom en bild över de mest frekventa/karakteristiska arterna i ett växtsamhälle så väcks frågor om växtdynamik och arternas beroende av olika miljöfaktorer. Ett avsnitt i Hälsinglands flora kommer följaktligen att handla om just denna vegetationsanalys.

På min fråga vad som gör att Hälsinglands flora kommer att sticka ut jämfört med andra landskapsfloror så pekar Björn på att floran kommer ha ett stort allmänintresse. Mycket utrymme läggs på ekologi/vegetationsanalys men också på artbeskrivningarna. Växterna beskrivs ingående vad avser utseende och hur de utvecklas under sin livstid (planta, blomning, fortplantning, fröställning, övervintring, vinterståndare etc).

Genom alla sina inventeringsvändor så kan Björn som ingen annan Alftatrakten och dess flora. Till favoritställena har han inte långt. Uggabergsbranten finns helt nära bostaden och Flottarleden längs Voxnan bara någon kilometer bort. Han har väl ingen speciell favoritart men tjärblomstret är lite åt det hållet. Annars är trädgården och växthusen Björns och Birgittas stora gemensamma intresse. När man åker förbi deras vackra gård och sneglar in i trädgården så slås man av fantastisk blomprakt och prunkande grönsaksland.

De Vilda Blommornas dag, 17 juni 2018 på Ånäset i Hassela

Ann-Christin Jäderholm.

Samtliga foton i denna artikel är tagna av författaren.

Smörblomma, Ranunculus acris, och hundloka, Anthriscus sylvestris, framför björkskog.

Efter en lång torka med mycket sol och värme under sex veckor tycktes alla sommarblommor blomma samtidig eller redan ha hunnit vissna. Liljekonvaljer, *Covallaria majalis,* blommade samtidigt som vi såg rallarros, *Epilobium angustifolium,* i början av sin blomning. Årets vandring i Hassela bjöd ändå på mycket vackra ängar som lyste gult av smörblommor, *Ranunculus sp,* i skuggan av björkskogen.

Vi samlades vid skolan i Hassela. Regnet liksom hängde i luften denna dag men det blev ändå en liten grupp på åtta personer som ville gå med. Ånäset är en smal grusås som leder ut i sjön strax nedanför kyrkan i Hassela. Här bildades år 1983 ett naturvårdsområde med två syften: dels är åsen vattentäkt för Hasselaborna och dels skall det vara öppet för allmänhetens rekreation. Kommunen ansvar för skötsel av området och för tre år sedan skedde en gallring av skogen som nu släpper in ljus till undervegetationen.

Rödblära, Silene dioica, i vägkant.

Strandzon vid Ånäset.

Vi parkerade bilarna vid en vägbom och började gå längs den smala åsryggen. Det fanns inga frodiga diken längs vägen så det blev mest växter som tål torka, t.ex. fibblor, *Hieracium sp*. Både skogsfibbla, *H.silvaticiformia*, flockfibbla, *H. umbellatum*, och gråfibbla, *H. pilosella*, noterades. Vackrast var en grupp gråfibblor, lysande citrongula. Det såg ut att vara de gula blommornas dag, både revsmörblomma, *Ranunculus repens,* och vanlig smörblomma, *Ranunculus acris,* stod vid vägkanten jämte fibblorna. Andra blommor: midsommarblomma, *Geranium silvaticum,* liljekonvalj, backskärvfrö, *Thlaspi caerulescens*, skogsklöver, *Trifolium medium,* stenbär *Rubus saxatilis*, grässtjärnblomma, *Stellaria graminea*, rödfibbla, *Hieracium aurantiacum*, ekorrbär, *Maianthemum bifolium*, och skogsfräken, *Equisetum sylvaticum*. En pampig "bukett" av rödblära, *Silene dioica*, såg ut att vara planterad vid vägkanten och häckvicker, *Vicia sepium*, kråkvicker, *V. craccia*, och gulvial, *Lathyrus pratensis*, noterades också.

Vi passerade en inhägnad med pumpstationer för kommunens vatten och vände när vägen tog slut. Vid den södra stranden nära vägbommen skymtade strandens olika växtzoner i sina vackra färger. Närmast stranden växte gröna snår av al, *Alnus sp,* följt av ett stråk med silverfärgat lappvide, *Salix lapponum,* sedan ett brett, brunt bälte av sjöfräken, *Equisetum fluviatile,* och kråkklöver, *Potentilla palustris,* i blandning och där vattenspegeln småningom tog vid sågs mörkt gröna näckrosblad, *Nymphaea sp.*

Där på sluttningen ner mot vattnet fann vi många småplantor av kanelros, *Rosa majalis*, och när jag skulle fotografera en av dem fick jag se en alldeles rund och jämn vril lågt ner på en tallstam. Vrilar syns nog oftast på lövträd, så det var en överraskning. I sluttningen var det gott om stubbar och vi tog fikarast på dessa bekväma "stolar". Just då kom en liten regnskur, men den avskräckte ingen att gå vidare. Vi sökte oss mot åsens början, där vi tidigare passerat med bilarna. Här kunde vi hitta husgrunder efter en barnkoloni som revs på 50-talet. Mitt för dessa rester fanns vackra ängar som sluttade mot söder och var frodiga av midsommarblommor, hundloka, *Anthriscus sylvestris*, kirskål, *Aegipodium podagraria*, humleblomster, *Geum rivale,* och smörblommor. Här skulle det vara fint för betande djur att gå.

Om någon av en händelse skulle stanna till och läsa på den 35 år gamla skylten som finns vid Ånäsets början ska ni finna att man skriver om rara blommor som funnits här på åsen, nämligen kung karls spira, *Pedicularis sceptrum-carolinum,* och skogsklocka, *Campanula cervicaria*, men trots flera besök vid olika tillfällen de senaste fem åren har vi inte lyckats återfinna någon av dem. Troligen har den kraftiga strandvegetationen konkurrerat ut kung karls spira som skall ha funnits bland strandstenarna på yttersta udden. Skogsklocka har inte heller återfunnits.

Långnäsuddens Naturreservat under De Vilda Blommornas dag

Anders H Olsson.

Bilderna i denna artikel är tagna av artikelförfattaren om inget annat anges.

Vår guide Bosse Forsling. Foto: Hans-Jörgen Alsing

En del av exkursionsgruppen på 35 personer. Foto: Hans-Jörgen Alsing

De vilda Blommornas dag 2018-06-17 firades av Naturskyddsföreningen i Söderhamn med en utflykt till Långnäsudden som ligger i Söderhamns kommun och är ett av länets nyaste naturreservat. Reservatet som utgörs av en udde i sjön Bergviken är 37 hektar stort och ligger 5 kilometer sydväst om Bergvik. Guide och sakkunnig var Bosse Forsling som under många år arbetat tillsammans med den bortgångne miljökämpen Anders Delin för att få området skyddat som naturreservat.

Inom området som omfattar delar av Trollberg och ett busk- och blandsumpskogsområde finns många intressanta växter. Utöver de nedan fotograferade arterna kan man hitta bland annat stinksyska, *Stachys sylvatica*, och klotpyrola, *Pyrola minor*. Utflykten var välbesökt med 35 deltagare.

Övre bild: tandrot, Dentaria bulbifera, ganska sällsynt i Hälsingland, men återfinns inom området.
Undre bild: Underviol med fruktämne.

Blomma av sårläka, Sanicula europaea, en ganska sällsynt växt i våra trakter här uppe i Hälsingland. Blommar i juni och juli.

En annan ört enl bild ovan vållade lite huvudbry men blev efter ett tags funderande artbestämnd till underviol, Viola mirabilis.

Utefter vägkanten vid hemresan hittades även ett fint ex av nattviolen, Plantanthera bifolia, Nattviolen förekommer över nästan hela vårt land och är en av våra orkideer som doftar starkast. Blommans kalkblad är vita, varav två är sidoriktade och tre bildar hjälmen. Läppen är smal och jämnbred och dess yttre del är gröngul och den inre vit.

De Vilda blommornas dag på ängen vid Fäbods i Östansjö, Torsåker

Barbro Risberg

Samtliga foton i denna artikel är tagna av författaren.

Fikapaus på ängen under De vilda blommornas dag i år.

Med bra annonsering i lokaltidningarna, dels Hoforsbladet, Arbetarbladet och Gefle Dagblad (gratisvarianten "Idag") och ett ingående reportage i Gästriklands tidning hoppades vi på god uppslutning och vi var också 30 personer, som vandrade runt på slåtterängen under min ledning. En mycket intresserad skara som kom från hela Gästrikland. Det faktum att ängen nu är föremål för reservatsbildning bidrog säkert till intresset.

Ängen vid Fäbods är belägen på en mycket vacker plats. Den gränsar till vägen mot Nystilla och är på så sätt lätt att nå. Nu har det också iordningställts en parkering här. Genom södra delen av den går den gamla vägen mot Gammelstilla som nu är mera som en bred stig. Sen kommer en liten åker i en slänt ner mot Fäbodsjön och på andra sidan sjön domineras landskapsbilden av Gjusberget som reser sig på håll. Det

var för att hålla den utsikten öppen som markägaren Arne Persson en gång för femtio år sen började slå ängen, som på det viset klarade sig från att växa igen, ett öde som mötte så gott som alla andra liknande marker i trakten. Skönheten i landskapet förstärks av att ängen delvis är trädbärande med framför allt stora björkar, men också några kraftiga, höga enar.

Tyvärr var det redan vid den här tidpunkten 17 juni tydligt torkpräglat, men allt spännande som växer här gick att se även om det var i mindre antal och mindre utvecklat. Vårblomningen var för länge sedan över. Gullviva, *Primula veris,* och mandelblomma, *Saxifraga granulata,* gick knappt att se. Då var svartkämpar, *Plantago lanceolata,* lättare att få syn på, likaså blommade jungfrulin, *Polygala vulgaris*, men inte alls i så stort antal som det brukar vara. Två plågade bestånd av stortimjan, *Thymus pulegioides,* växte exponerat i en dikeskant i utkanten av ängen. Någon fältgentiana, *Gentianella campestris,* kunde vi inte hitta och bara två ynkliga stjälkar med knopp av brudsporre, *Gymnadenia conopsea*. Fältgentiana har alltid gynnats av våta försomrar och som mest har här blommat ett femtiotal brudsporrar.

Gräsen verkade mindre plågade av torkan, åtminstone ängshavre *Helicotrichon pratense,* och stagg, *Nardus stricta*, men av darrgräset *Briza media,* var det färre exemplar än vanligt. Det gällde också liten blåklocka, *Campanula rotundifolia,* och backnejlika, *Dianthus deltoides*, som brukar förekomma i stort antal på den östligaste delen av ängen, Källarbacken. Här finns gamla husgrunder och vi hittade två arter som hör hemma i den miljön. Mästerroten, *Peucedanum ostruthium,* är planterad här någon gång för länge sedan. Ursprungligen kommer den från Alperna. Den användes som medicin för kreatur men också för att skrämma bort onda makter. "Mäster" kan handla om djävulen själv. Den finns vid ett antal fäbodar i trakten och blommar sällan. Står den öppet och ljust kan det ske, som bilden från en annan fäbod i trakten, Olas i Kalvsnäs visar. Bladen står kvar mycket länge och har en liten tendens att sprida sig, långt ifrån t.ex. kirskålens blad, som den liknar.

Här gjordes för två år ytterligare ett spännande växtfynd, nämligen av svinrot, *Scorzonera humilis*. Ett bestånd av den står i en liten aspdunge alldeles i utkanten av Källarbacken. I år var det en bladmatta omfattande ca en kvadratmeter med nio blommor. När jag var dit i mitten av juni var de redan överblommade. Det är den tredje kända lokalen för arten i Gästrikland.

Vandringen tog drygt två timmar och avslutades med fika på medhavd matsäck. Åtta personer ville prova på medlemskap i SBF (Svenska Botaniska Föreningen) och fyra ex. av Gästriklands flora såldes.

Mästerrot finns i anslutning till gamla husgrunder. Här har den aldrig blommat under senare år. Bilden visar rik blomning av arten vid Olas fäbod i Kalvsnäs, Torsåker i maj i år.

Det tredje fyndet av svinrot i Gästrikland gjordes på ängen för två år sedan. I år hade det kvadratmeterstora beståndet nio blommor.

Ängen vid Fäbods blir naturreservat

I februari 2017 arrangerade Naturskyddsföreningen Gävle-Dala en slåtterträff i Hofors. Meningen var att delge varandra glädjeämnen och bekymmer angående ängsslåtter. Jag uttryckte då min oro inför kontinuiteten på Hofors-Torsåkerskretsen slåtteräng vid Fäbods i Torsåker, där vi varit engagerade i slåttern i 26 år. Många av oss hade med ålderns rätt nu svårt att klara av uppgiften. Det gällde också markägaren Arne Persson som med sin lie svarat för den stora insatsen här under de senaste 50 åren.

Tomas Troschke, vid Länsstyrelsen i Gävleborg var med på träffen och tog upp frågan med sina kollegor och jag blev några veckor senare uppringd av Linda Svensson, som berättade om planer på att göra ängen till naturreservat. Vår krets har hela tiden aktivt varit inblandade i processen med reservatsbildandet. I det ingår också att Länsstyrelsen tar över ansvaret för skötseln av området. En bidragande orsak till det är säkert att ängen är klassad som Natura 2000 område. I april i år inköptes ett 8,2ha stort område av Naturvårdsverket. Förutom ängen ingår en åker som gränsar till ängen, en skogsdunge och en bit av stranden vid Fäbodsjön. Syftet är att åkern fortsatt ska hävdas för att inte försämra ljusinsläppet till ängen, att skogen på sikt ska bli betespräglad och skogsbrynet restaureras. På stranden ska exploatering t.ex. av fritidstomter förhindras. Det viktigaste är förstås att årlig skötsel och hävd av ängen ingår i skötselplanen för reservatet. Efter att förslag till beslut om reservatsbildning och skötselplan nu varit ute på remiss väntar vi på att de formella beslutet om reservatet ska fattas.

Att marken här är så artrik beror på att den hävdats genom bete eller slåtter under mycket lång tid. Gården här var ursprungligen en fäbod under Gammelstilla bruk, som har anor sen mitten av 1600-talet. När historien bakåt för den här marken är så lång känns det bra att den nu också har en framtid.

Litteratur:

Risberg, B. 2011: Slåtterängen vid Fäbods i Torsåker. Växter i Hälsingland och Gästrikland 29[3]: 16-20.

De vilda blommornas dag: kulning och kattfot i Sjöbergs fäbod, Sandviken

Bo Jonsson och Karin Sundqvist

De vilda blommornas dag arrangerades i Sandviken av Naturskyddsföreningen tillsammans med Gävleborgs Botaniska Sällskap och Studiefrämjandet. Platsen för arrangemanget var Sjöbergs fäbod några kilometer utanför samhället. Men redan på vägen dit gjordes två stopp för att dussinet deltagare skulle få besöka lokaler med nattviol, *Plathantera bifolia,* respektive jungfru marie nycklar, *Dactylorhiza maculata.*

Den heta och torra försommaren hade gjort att alla nattvioler utom en hade blommat över, men ett stolt exemplar reste sig i hyggeskanten, och spred, trots tidig eftermiddag, sin karakteristiska väldoft. En av deltagarna, Ove Lennström, passade på att dela med sig av sin stora växtkunskap, och berättade om hur man artbestämmer olika orkidéer.

Jungfru marie nycklar fanns det desto mera gott om på sin lokal. Sveriges förmodligen vanligaste orkidé, och som även kallas fläckigt nyckelblomster, tack vare sina fläckiga blad. Orkidén saknar doft, men hade på denna lokal sällskap av skira linnéor, *Linnea boralis,* som doftade desto mer, trots torkan i markerna.

Innanför stättan till Sjöbergs fäbod lät Inga-Greta Andersson, som ansvarade för blomstervandringen, deltagarna stifta bekantskap med många karakteristiska arter på de rika blomsterängarna. Arter som nästan bara finns på hävdade ängar. Alltså ängar som regelbundet slås. Det vackra darrgräset, *Briza media,* växte sida vid sida med gökblomster, *Lychnis flos-cuculi,* och humleblomster, *Geum rivale*, tillsammans med andra gräsarter och starr. Ove Lennström och Lotta Delin bistod med kunskap om växter och insekter som trivdes i och kring ängen. En otroligt vacker makaonfjärilslarv hittades sittande i ängsgräset.

På gårdstunet fann vi så ett vackert bestånd av kattfot, *Antennaria dioica*, En blomma som minskar allt mer i utbredning, men som här trivs då fäboden slås och skördas på gammalt sätt. Ägarna till den här fäboden lägger ner mycket tid till att vårda marken och omgivningarna. Vi fick också se ett antal blåsugor, *Ajuga pyramidalis*, som också kräver en speciell miljö för att trivas.

Berit Kvarnlind berättade om samarbetet mellan skolan och ägarna till fäboden för att förskole- och skolbarn ska få ta del av och prova på fäbodliv, och helt enkelt på sina villkor komma nära naturen.

Under fikarasten gav så Inga-Greta Andersson prov på hur det kunde låta när korna kallades in till mjölkning. Stående i skogsbrynet, en bit bort, framförde Inga-Greta en mycket uppskattad kulning för deltagarna.

Lagom till avslutningen av blomstervandringen började så det efterlängtade livgivande regnet falla över de torra markerna.

Hybrid av humleblomster, Geum rivale hybr.
Foto: Inga-Greta Andersson

Makaonfjärilslarv Papilio machaon.
Foto: Inga-Greta Andersson

Mistel *(Viscum album)* i Valbo

Andreas Wedman

Mistel. Foto: Peter Ståhl

I början av februari hade vi barnkalas i pulkabacken vid Markheden i Valbo. Fokus låg framförallt på att grilla korv, hålla barnen varma och få dem att åka lugnt och fint nedför backen. Högst upp på kullen växer några popplar, och i en av dem såg jag en rund och grön bollformad växt. Jag tänkte att det där måste vara en mistel, och hade på känn att den inte skulle finnas i Gävle-trakten. Året innan hade vi varit på exkursion med jobbet till Aggarön i Mälaren och sett mängder med mistel. Vi hade då pratat om artens utbredning och konstaterat att den inte skulle finnas norr om Uppsala. Senare på kvällen skrev jag om fyndet till Peter Ståhl som svarade att arten inte var funnen i Gävle-trakten och att fyndet borde beläggas med fotografi. Några kvällar senare åkte jag tillbaka och fotograferade misteln genom tubkikaren, och såg då tydligt att det absolut var en mistel.

Peter Ståhl har varit där och tagit bättre fotografier och bestämt värdträden till svartpoppel. Misteln växer un-

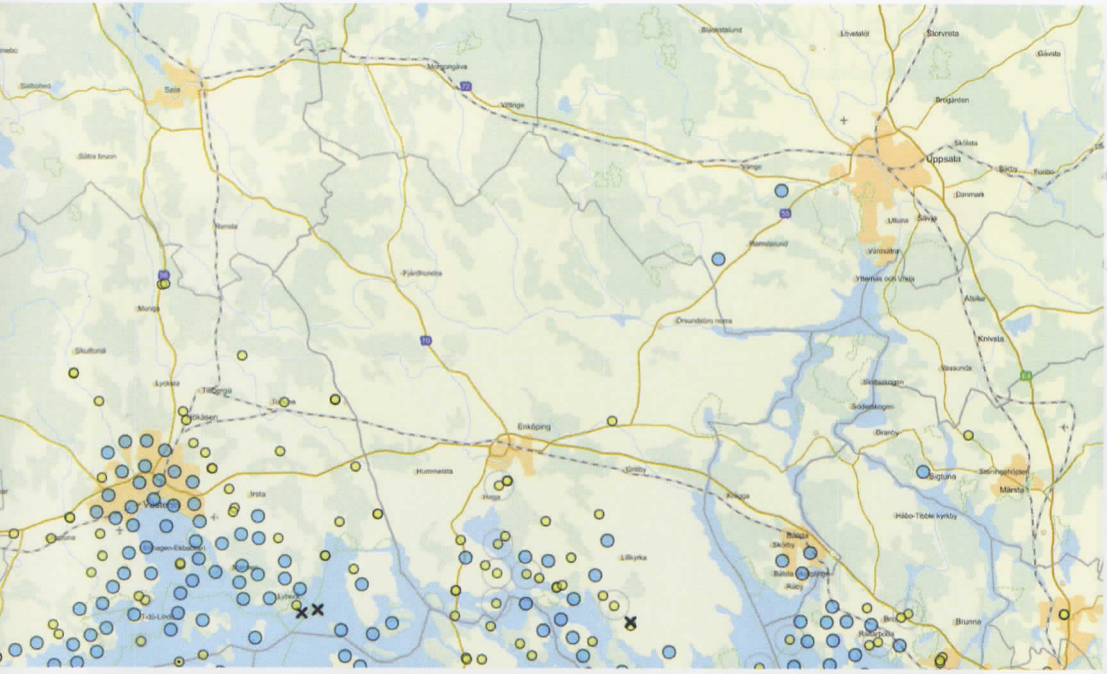
Uppsala
Enköping
Hummelsta
Hagby
Lillkyrka
Skiptuna
Märsta
Brunna
Danmark
Knivsta
Gävsta
Storvreta
Bro
Sala
Tierp
Östra Ryd
Skultuna
Ärtholmen
Tillberga
Fjärdhundra
Munsö
Ramsta
Vittinge
Morgongåva
Ulleråkers
Vänsuhr
Ytterhiarna och Vista
Alsike
Ekeby
Bjälbo-Tibble kyrkby
Brandy
Söderlingen
Skiftesskogen
Ekeby
Rickeby
Rickeby
Bälsta
Bälsta
Ekeby
Ekeby
Ekeby

kom dit. Det började med en julfest på kommunen på 90-talet. Ove Johansson hade dekorerat dörrposterna med köpta mistelkvistar för då får man enligt engelsk tradition kyssa de kvinnor som går förbi. När festen var över tog Ove bären och fäste dom på ett antal träd. Den enda som lyckades var på ett träd som stod där Elitehotell står nu. När hotellet skulle byggas ville jag rädda det så vi flyttade trädet med misteln till Lungviksparken. Både trädet och misteln klarade sig. För ett antal år sedan berättade jag om misteln för parkpersonalen men de kom strax tillbaka och sa att de hittade den inte. Jag åkte ner och mycket riktigt, någon hade rivit ner misteln. Året efter såg jag några blad som kom och nu har den växt till sig igen. Det är säkert Sveriges nordligaste mistel. Tror inte det finns fler norr om Mälardalen. Minns inte vilket träd det är men där den stod tidigare fanns både Malus och Rhamnus.

Misteln ska vara gynnad av värme men klarar sig uppenbarligen hyfsat ända uppe i Övik. Det är alltså möjligt att arten kan trivas bra i Gävletrakten. Misteln är tvåbyggare och olika individer är endera hanar eller honor. Jag vet inte om plantan i Valbo är hona eller hane, men om den är ensam får den svårt att föryngra sig. Vill man titta på den rekommenderas vintern då inget bladverk från poppeln skymmer växten. Misteln är vintergrön och ser väldigt speciell ut där den växer uppe i trädet.

Mistel högt uppe i i Svartpoppel.
Foto: Peter Ståhl

(På artdatabankens "artfakta" finns en annan utbredningskarta som grundar sig på "Life Watch". Jag vet inte var den informationen kommer, men enligt den kartan ser det ut att finnas fynd i Dalarna (Falun?) och Medelpad (Sundsvall?) också. Det kanske är så att arten sprider sig norrut, kanske via trädgårdshandeln? Det är också tänkbart att den klarar sig bättre norröver nu då klimatet går mot det varmare.)

Gåsån Trönö / inventering

Alf Pallin

Foton i denna artikel är tagna av författaren själv om inget annat anges.

Gåsån som rinner söderut är mera som en lite kraftigare bäck, den avvattnar och tar sin början vid Gåstjärn 150 m/öh syd öst om Stora Långbrosbodåsen i närheten av Gåstjärnsvallen och Gammelbodarnas fäbodar i Trönö. Som alla naturliga rinnande vattendrag har den ett slingrande förlopp. Det är ca. 6,5 km ned till den mynnar ut i Trönoån 75 m/öh vid byn Sterte. Total fallhöjd på 75 meter. De första 2,5 kilometerna rinner den mestadels genom skogsmark med bara något litet fuktstråk sedan vidtar den 1 km långa delvis helt öppna Björsmyran där bäcken följer den östra kanten på myren, därefter 1 km skogsmark som övergår till ett smalt stråk på 500 meter med delvis öppen våtmark, sedan har vi 1 km skog igen ned till landsvägen nära den stora kraftlinjen och som avslutning ca 500 meter öppen odlad åkermark. Gåsån är ett känt öringsvatten med egen reproduktion av fisken det finns också något osäkra uppgifter om flodpärlmussla nedtill mot Trönoån, även att inplanterad regnbåge från Gåstjärn letat sig ned i bäcken vid högt vattenstånd i tjärnen. Som pojke i 12 till 13-årsåldern i början på 1960-talet hände det att jag tillsammans med en kamrat cyklade den ca 1,7 mil långa vägen från Skensta och Skettene i Norrala till Gåsån var vi tältade och metade och fick väl några småöringar.

Jag har inte ägnat någon större tanke åt Gåsån fram till hösten 2017, den har liksom bara funnits där. I slutet på augusti ringer Stig Hammarsten från Naturskyddsföreningen och undrar om jag känner till något om ett skogsområde vid Gåsån. Det har kommit in en anmälan om föryngringsavverkning, det vill i klartext säga ett kalhygge på 6,5 ha från landsvägen och 450 meter uppströms båda sidor om ån. Skogen inom området som anmälts för avverkning är att betrakta som lågörtbarrskog längst ner från landsvägen och 130 m upp till stigen består den till största delen av ganska högvuxen ca 130-årig granskog, en del av det beståndet visar tecken på angrepp av Heterobasidion annosum rotticka, det är också granen som dominerar i området för övrigt med inslag av tall. Närmast efter bäcken / Gåsån är det mera örtrikt där växer också några lövträd, både gråal, *Alnus incana*, och klibbal, *Alnus glutinosa*, björk, *Betula*, och *Salix*.

Turordningen är denna, företrädare för skogsbolaget som anlitats att avverka skogen kontaktade ägaren till närliggande skogsskifte och kommer med enligt deras mening ett förmånligt förslag, att också avverka den skogen, när de ändå är här. Men se det gick inte som tänkt, här skall inte huggas någon skog. Ägaren till grannskiftet Gerd Wigren som är en förståndig kvinna ringde Stig Hammarsten på lokala Na-

turskyddsföreningen, Stig kontaktade mig och jag nappade på förslaget att kolla om där fanns några naturvärden som kunde rädda skogen från kalhuggning. Då det främst är svamp jag har någon vetskap om kontaktade jag Pär Hedwall som är duktig på kärlväxter om han också kunde hjälpa till med inventering av området, finns det svamp som indikerar naturvärden så finns följearter bland kärlväxter, lavar och mossor. Det behövdes ingen övertalning. Jag kommer direkt när du vill, svarar Pär på en gång. Den första dagen i september åkte vi så dit. Vi hoppades båda kunna göra en insats att rädda skogen, det hade varit förfärligt olyckligt med tunga skogsmaskiner som gjort skador på marken och i Gåsån. Vad hade hänt med öringen och möjligheter till fiske om maskinerna fått härja och röra om? Pär berättade mycket om Gåsån på vägen dit bl.a om sitt fiske där i ungdomsåren. När vi började gå in i området kom en kvinna som undrade om vi skulle plocka svamp. Lite försiktigt nämnde vi något om fin skog och naturvärden. Men det var ju Gerd som ägde grannskogen som bolaget också ville hugga. och som först hade kontaktat Stig på Naturskyddsföreningen. Vad bra det blev, Gerd kunde mycket och visade på flera fynd som hon gjort. Tillsammans hittade vi flera rödlistade och signalarter både svampar och kärlväxter. Gerd som ofta besöker sin stuga vid Gåsån har tacksamt uppdaterat mig med intressanta fynd från området.

Någon vecka senare ringer Henrik Tykosson från Skogsstyrelsen och undrar om jag vill följa med till Gåsån och inventera. Jag behöver inte tänka utan svarar på en gång, Javisst gärna, så vi bestämmer dag och tid. Det är en regnig torsdag den 14 september när jag träffar Henrik men lite regn vad gör väl det, Men vad i ...., fick jag inte med mig regnbyxorna, OK då. Vi knallar på efter bäcken och i skogen. Henrik är noga, kan mycket och det blir många punkter inprickade med artfynd och jag lär mig hela tiden, är väl lite småblöt efter en timma. Då hittar vi några exemplar porslinsblå spindling, *Cortinarius cumatilis,* rödlistad VU, så vackert vid några blåsippsblad nära den nu ganska forsande ån. Det fyndet är värt allt regn, säger jag, men det skulle jag inte sagt för nu började det verkligen regna. En timma senare när vi slutade var jag genomblöt från byxlinningen och ner i stövlarna. Henrik hade många fina fynd noterade, så visst var det värt regnet. Efter några dagar ringer Henrik och meddelar att Skogsstyrelsen har bedömt klassa stora delar av området, 3 hektar som nyckelbiotop, jag informerar Gerd och Pär som blir lika glada som mig. Några dagar senare den 20 samma månad besöker jag ensam Gåsån, vill kolla längre uppströms ovan avgränsningen för den planerade avverkningen, gör ett riktigt fint fynd grangråticka, *Boletopsis leucomelaena,* rödlistad VU, meddelar Henrik som också gläds åt fyndet. Många av de fynd vi tillsammans gjort är kalkgynnande arter vilket visar på trolig förekomst av grönsten i berggrunden, ovanligt i dessa trakter och ytterligare ett skäl till spara skogen som skydd för arterna och bevarande av den biologiska mångfalden.

Efter några turer mellan markägare och Skogsstyrelsen sluter det lyckligen i att förutom ett nyckelbiotopsområde på 3 hektar så tecknas det ett 5 ha stort naturvårdsavtal med markägaren på 50 år som sträcker sig upp efter Gåsån över den planerade avverkningen: Ett litet område längst ned mot vägen blir dock tyvärr hugget med delvis sparade frötallar. Det hela sammantaget är vi alla nöjda med insatsen, om inte skogsbolaget gjort "misstaget" att fråga grannen och ropat efter mer, så hade där nu gapat ett kalhygge, lite snopet för Mellanskog.

Nu tar jag med hjälp av bilder på några av fynden med er på en liten vandring från landsvägen upp till genom skogen och längs bäcken upp till första myren, om det regnar får ni ta på er stövlar annars går det bra med lite kraftigare promenadskor. Det är ca 1 kilometer att gå. Lite snårigt ibland men också trampad stig att följa. *Kom nu så går vi!*

Allra längst nere vid landsvägen ligger där en gammal smedja som Gerds farfar drev, smedjan hade egen strömförsörjning från ett kraftverk som drevs med vattnet från Gåsån. Ett historiskt kulturminne väl värt att bevara som det lämnades orört efter sista arbetspasset i mitten på 1950-talet.

I skogsbacken vid smedjan växer några ståtliga och vackra mycket gamla enbuskar, nej enträd. Den grövsta mäter 30 cm i diameter, mycket ovanligt i Hälsingland.

Höljan där Pär fiskat upp många vackra öringar genom åren. Visst ser det inbjudande ut, så köp fiskekort och ta med er metspö nästa gång.

Zontaggsvamp.

Från skogsbilvägen upp genom Trönöskogen leder en gångväg fram till ån där sitter en grupp med zontaggsvamp, *Hydnellum concrecens*, **signalart**.

Sedan följer vi en gångstig upp genom skogen och spanar, Pär hittar knärot, *Goodyera repens,* en **rödlistad** och **fridlyst** orkidé, den förekommer ganska rikligt; samt några bladrosetter av nattviol, *Platanthera bifolia,* och också revlummer, *Lycopodium annotium,* växer på sina ställen i stora mattor.

Revlummer.

Knärot som är överblommad, på marken ser man också dess bladrosetter som är gröna året om. Ned till vänster i bild också några bålar med torsklav.

På marken finns det flera lågor liggande död ved, på en granlåga växer förutom den vanliga violtickan också ullticka, *Phellinus ferrugineofuscus*, och kötticka, *Leptoporus mollis*, fina fynd båda rödlistade. Samma låga hyser också flera fruktkroppar pulverticka, *Postita ptychogaster*. På några granlågor hittar vi också rotticka, *Heterobasidium annosum*, som ger röta i trädet.

Violticka med påväxt av grönalger och ullticka.

Ullticka.

Kötticka.

Pulverticka.

Efter 75 meter där Gåsån gör en skarp sväng åt öster visar Gerd oss sina fynd av orange taggsvamp, *Hydnellum aurantiacum*, **rödlistad** och mycket vackert lysande rödorange mot markens gröna mossor, blåbärsris och gräs. Kolla bilderna och njut av naturens skönhet.

Orange taggsvamp.

Orange taggsvamp.

Gåsån rinner för det mesta med ett flackt förlopp utan dramatiska forsar och fall, ca 500 meter uppströms är det dock efter kanske en sträcka 50 meter en lite större nivåskillnad i landskapet där har bildats en mindre fors när vattnet letar sig ner mellan stenblocken. Här bland den frodiga växtligheten visar Pär på den giftiga växten tibast, *Daphne mezereum*, med sina i solljuset klarröda lysande bär och gröna blad.

Miljöbild av Gåsån.

Tibast. Till vänster med fruktar. Till höger de karakteristiska bladen.

Fasen också nu börjar det regna, men vi fortsätter väl ändå det är ju här i området porslinsblå spindling, *Cortinarius cumatilis* växer.

Porslinsblå spindling. Titta vad vackert glänsande blå den står bland blåsippsblad i regnvädret. Foto Henrik Tykosson.

Och ett av stenblocken mitt i vattenfåran är nästan helt övervuxen av torsklav, *Peltigera aphtosa*, i fuktigt väder liknar den konstnärligt format grönfärgat gyllenläder. Var försiktig se upp med de hala stenarna om ni skall gå ut och fota den.

Torsklav.

Något längre upp i skogen utanför området som anmälts för avverkning växer flera "porslinsblå". Och känner ni i näsan?, med gott luktsinne går det att ana att här finns det dofttaggsvamp, *Hydnellum suaveolens*, **rödlistad**. Vi hittar den i stora grupper på flera ställen.

Dofttaggsvamp.

Sarcodon imbricatus fjällig taggsvamp signalart finns här också i grupper bland granarna som den bildar sin mykorrhiza tillsammans med.

Det är ett flackt nästan plant område grövre granskog med mosstäcke och örter på marken, där ovan den lilla forsen letar sig Gåsån / bäckfåran slingrande fram, genom det klara vattnet syns tydligt en fast sandbotten. Här hittar jag en märklig spindelskivling, *Cortinarius* som stämmer bra med karaktärer och beskrivning av arten gulnande spindling, *Cortinarius rubicundulus*, som har en sydvästlig utbredning i landet huvudsakligen förekommer den i Bohuslän, Dalsland och västra delarna av Västergötland där den bildar mykorrhiza med ek och bok, också hittad i näringsrik granskog i anslutning till basiska bergarter (grönsten). Regnvädersdagen hittar också Henrik några exemplar nära platsen för fyndet av porslinsblå spindling. Kan det verkligen vara den gulnande vi hittat, den skall ju inte finnas här uppe, visserligen finns ett omtvistat och osäkert fynd från Ångermanland hur som helst ett spännande fynd i Trönöskogen.

Spindelskivling-art. Troligen Gulnande spindling, Cortinarius rubicundulus.

Ärgnål.

Och nu ett ordentlige hopp tillbaka till en sälgstubbe med laven ärgnål, *Chaenotheca ferruginea,* som Henrik hittade i närheten av zontaggsvampen i början på vandringen.

Tillbaka den 20 september där en liten skogsväg korsar Gåsån alldeles i slutet på området med skog innan en våtmark tar vid där växer några gamla exemplar av Lactarius scrobiculatus, svavelriska signalart. Och titta där under den stora granen, ser ni bland mossa och blåbärsris här har vi dagens fynd, grangråticka, *Boletopsis leucomelaena,* **rödlistad**.

Grangråticka. (både ovan och nedan.

Innan vi går den sista biten till första myren vill jag visa en rödglänsande vacker svamp som är eftertraktad vid färgning av garn och textil den växer nära grangråtickan, nämligen blodspindling, *Cortinarius sanguineus*.

Blodspindling. (både ovan och nedan)

Hur känns det nu hur mår ni hänger ni med de 200 metrarna som är kvar upp till myren? Det kan bli lite fuktigt de sista 50 m, det har ju regnat så det droppar från träden, är blött i gräset och riset, nu är det bra med täta stövlar och kängor. Vad trevligt alla följer med. *Ja nu är vi framme så här ser det ut*. Det var första kilometern 5,5 kvar att upptäcka, en hel del fynd av intressanta och skyddsvärda lavar bl.a. ringlav, *Evernia divaricata*, finns inrapporterade längre upp efter Gåsån, men det får bli en annan gång tack skall ni ha.

Miljöbild av våtmarken.

Smal svampklubba.

Tro ingenting, så lätt slipper ni inte undan, tänker plåga er med en sista bild från en akututryckning som Pär och jag gjorde, 19 oktober Gerd ringer och berättar om en märklig svamp i skogen nere nära stigen i början på området. smal svampklubba, *Cordyceps ophioglossoides*. Den lever som parasit på i marken dold hjorttryffel, **signalart**.

Delar av Sterte med Gåsån och den nybildade nyckelbiotopen. Trianglarna vid stigen visar på kulturhistoriska lämningar träindustri och tjärfabrik.

Summering:
Artlista över signalarter och rödlistade arter:
Svampar: zontaggsvamp, orange taggsvamp, skarp dropptaggsvamp, dofttaggsvamp, fjällig taggsvamp, ullticka, vedticka, kötticka, grangråticka, porslinsblå spindling, svavelriska, (gulnande spindling), gröntoppig fingersvamp, besk vaxskivling, gammelgransskål.

Kärlväxter: fläcknycklar, knärot, nattviol, tibast, blåsippa, kärrfibbla, svartvinbär.

Mossor: kantvitmossa, skogshakmossa.

Övrigt: garnlav, vågbandad barkbock, duvhök.

Artlistan hade blivit mycket mer omfattande om vi noterat alla fynd. Här är den nu begränsad till naturvårdsarterna, men också där finns säkert mer att upptäcka, svampar finns ju där men bildar inte synliga fruktkroppar varje år. Över tid med mer död ved och lågor, kommer nya substrat skapas för fler arter bland vedsvamparna som tickor och skinn. Vi tittade ju heller inte så noga efter mossor och gräs, alltså flera anledningar att återkomma.

För mer utförliga beskrivningar av naturvårdsarterna sök på Artdatabanken artfakta. Uppgifter om fyndplatser hittar du på Artportalen. https://www.artportalen.se/

För mig har det varit mycket givande lärorika besök vid Gåsån. Stort tack till Gerd som tog första initiativet, till Pär som delat med sig sina kunskaper om kärlväxter och naturligtvis tack till Henrik Tykosson på Skogsstyrelsen. Det har varit ett trevligt samarbete. *Kul att ni följde med på vandringen!*

Gör vi flera besök och nya upptäckter återkommer jag med uppföljning. Vi kanske kan göra någon exkursion tillsammans.

Hänvisningar och litteratur:

Signalarter indikatorer på skyddsvärd skog. Johan Nitare Skogsstyrelsens förlag 2000.

Artfakta artdatabanken. https://artfakta.artdatabanken.se/taxon/1980

Artportalen, https://www.artportalen.se

Ryman Holmåsen SVAMPAR en fälthandbok. Stenströms bokförlag tredje tryckningen 2002.

Roland Moberg / Svante Hultengren LAVAR en fältguide. Naturcentrum AB 2016

Här kommer andra delen av artikelserien, som började i VÄX 2018:1, med Anders Delins efterlämnade manus. Vi ursäkter att avsnittet med Citerad litteratur inte kom med i första delen av artikelserien.
- *Redaktionen*

Odling av vilda växter för botaniska studier - uppföljning 2016. Del 2 av 3

Anders Delin

Foton i denna artikel är tagna av författaren själv om inget annat anges.

Det enda hjärtbladet på smånunneört, med kvarhängande blanksvart fröskal.

Skelört *Chelidonium majus*

Inplanteringsåret har tyvärr inte antecknats, men torde ha varit omkring år 2000. Från inplanteringsplatsen nära bäcken har den spridits, uppenbarligen av myror, till kanten av deras stack ca 20 m därifrån, och till flera platser på vägen dit i fuktig blandskogsmiljö. All gran höggs bort där i oktober 2005 och nyetableringar sågs där 2009. De kan delvis eller helt ha kommit till efter avverkningen. 2016: Ökar, även på avlägsna delar av tomten. Kraftfull.

Smånunneört *Corydalis intermedia*

Den 23 maj 2013 sådde jag frön av smånunneört från Stugsund i Söderhamn på en några kvadratdecimeter stor yta i mullrik fuktig skogsmark där jag tagit bort det mesta av vegetationen. Under resten av detta år syntes ingenting av dem. Den 13 mars 2014, under en ovanligt tidig vår, var det snö- och tjälfritt och blåsipporna blommade. Där smånunneörten såddes hade flera vitsippsplantor *Anemone nemorosa* börjat spira, fortfarande hopvikta och med out-

vecklade blad. Där fanns även groende svarta frön av nunneört med drygt cm-lång rot med en massa rothår och fortfarande i fröskalet inneslutet hjärtblad. 31 mars 2014 hade fröplantorna vuxit. På stjälkar som var 1 – 2 cm långa satt då blad i vars översta ände det svarta fröskalet hängde kvar. Bladet var ensamt (släktet har bara ett hjärtblad) och hopvikt längs mittnerven. Den 21 april var hjärtbladet större, med plan skiva och avkastat fröskal, men inget ytterligare blad hade utvecklats. Alla plantor såg ut att överleva. Den 26 maj var de flesta hjärtbladen vissna. Inget mer såg ut att komma upp ur knölen detta år. Knölen hade vuxit till 3 – 4 mm diameter.

Den 12 april 2015 fanns en liten grupp med smånunneörtblad på skaft, något mindre än vitsippsskotten. De hade kommit upp under de närmast föregående dagarna. Dessa blad var karaktärsblad, helt annorlunda än de hjärtblad som var de enda som fanns förra året. Den 7 maj 2015 hade den tätaste gruppen av smånunneört betats av. Bladskaften stod kvar. Några enstaka plantor stod kvar obetade, med små men friska karaktärsblad men inga blomanlag. En planta med hjärtblad syntes också. En planta med karaktärsblad togs upp. Knölen hade vuxit till 5 mm diameter. Vintern 2015 – 2016 var snöfattig och besvärlig för många arter. Nunneörtplantorna, som nu alla hade karaktärsblad, var våren 2016 få och små.

Stor nunneört ***Corydalis solida***

Den 25 april 2006 planterade jag ca sju plantor av stor nunneört från en tomt i Hindås, Göteborg, tillsammans med gullvivor *Primula veris* under ett äppelträd på mullrik fuktig jord. De hade blomknopp vid planteringstillfället och blommade fint de följande åren, men inte förrän 2010 har fröplantor setts. De ser lustiga ut, eftersom de bara har ett hjärtblad, som pekar uppåt. 2016: Nya blommande plantor dyker upp i samma rabatt, även mer än en meter från de först inplanterade.

Strandvallmo ***Glaucium flavum***

Frön tagna på havsstrand i Bohuslän 1998 grodde mycket bra i vanlig trädgårdsjord och gav snabbt många och stora plantor med mycket vackra blad och blommor. Under något år i början kom det också spontant upp en del nya plantor från frö. Ganska snart såg man dock att den spontana förökningen avstannade. Kontinuerlig nysådd tycks vara nödvändig, och har inte blivit av. 2016: 0.

Sibirisk vallmo ***Papaver croceum***

Insådd 1996 och har sedan varje år blommat i rabatter och på annan öppen mark. Den växer även mycket torrt, där få andra arter gror. Plantorna lever bara ett fåtal år, men nya uppkommer rikligt, så länge som det finns bar jord. Den behåller sin variation i blomfärg, med tre väl skilda typer: vit, gul och orange. Mellanfärger uppkommer mycket sällan. Blomningen pågår från samma tid som tulpanblomningen till sena hösten. 2016: Fortsatt kolonisering av öppen jord.

Opievallmo ***Papaver somniferum***
En sort som under hela mitt liv, och säkerligen långt tidigare, har funnits på Lundnäs i Arbrå har mörkt blodröda, kraftigt fransade kronblad. Den finns där i fröbanken och överlevde åtminstone 25 år, varunder ingen odling förekom och inga vallmoplantor växte upp. En besökande botanist uppvuxen i Östergötland kände igen den från sitt hem, men för övrigt har jag inte sett eller hört talas om den blomtypen. På Internet, Masterfile, finns ett foto som visar en nästan identiskt lik vallmo. Jag sådde den i trädgården i Järbo och den kom förstås upp mycket rikligt och har etablerat sig i fröbanken. Något år senare fick jag frö från en sort av samma art som har helbräddade ljust blåvioletta kronblad. De kom också upp och blommade, men hybridiserade med den blodröda, vilket jag borde ha förutsett. Hybriden är ganska ful, varför jag senare rensade bort alla utom de blodröda fransade, som är helt överlägsna i skönhet. Hybridiseringen sträckte sig lyckligtvis bara ca tio meter från den senast insådda sorten, som en effekt av de pollinerande insekternas rörelsemönster. Genom bortrensning av hybridplantor innan de hann sätta frö hade jag år 2009 nästan lyckats återställa ordningen. Endast den vackra blodröda med fransad kant fanns då kvar i större mängd, och den återkommer sedan med samma kraft varje år, på naken näringsrik jord. 2016: Dyker upp i måttlig mängd, vissa år mycket talrikt, efter grävning eller omröring av jorden. Alla plantor blommar.

Nordisk stormhatt ***Aconitum lycoctonum subsp. septentrionale***
En planta från Hammerdal i Jämtland sattes i mullrik och gödslad men inte kalkad jord vid norra husväggen 8 aug. 2000. Den blommade första gången strax före midsommar 2003 och under följande år allt rikligare, med riklig fröbildning. För varje år större tuva. År 2010 bildades dock inga blommor. I början av juni 2010 syntes en dotterplanta med två blad i en annan rabatt vid husets norra vägg. Det måste vara en fröplanta. 2015: Bägge plantorna kvar, vackert blommande. 2016: Den ursprungliga plantan har blivit mycket mindre, dotterplantan är som förut.

Trolldruva ***Actaea spicata***
Plantor från stockholmstrakten sattes 25 maj 1997 i mulljord under lövträd vid bäcken. De tog sig bra och blommade, men ökade till en början inte så mycket. En planta av denna art kom upp i hallonhäcken 30 m därifrån, ett kärt tillhåll för rödhakar och andra småfåglar under sensommaren. En annan växte till sig i en skuggrabatt nära planteringsstället och 2009 såg man där en mängd små fröplantor. År 2010 fanns ytterligare blommande plantor och framför allt många några cm-stora fröplantor. Arten är konkurrenskraftig och kan bli dominerande. 2015: Ökar långsamt genom fröplantor.

Gulsippa ***Anemone ranunculoides***
Gulsippa från Gysinge, Österfärnebo, planterades 10 maj 1998 på två ställen i rabatt, ett torrare och ett fuktigare. Blommade på bägge ställena första

gången 2000 och sedan regelbundet, och ökade på bägge ställena för varje år långsamt, även 2009, genom tillväxt av jordstammar. Ingen spridning genom frö noterad. År 2010 visade den sig dock lida av för svår konkurrens från stinksyska, klostergemsrot *Doronicum pardalianches* och stor ormrot på det ena av de ställen där den ursprungligen sattes. Den flyttades då till ett ställe med mer öppen jord. 2016: Konkurrenssvag, men kvar på bägge de ställen där den senast planterats.

Tovsippa *Anemone sylvestris*
Tovsippa inplanterades i rabatt. Den utvecklar mängder av smala mörka jordstammar, som genomväver marken och knappast går att rensa bort. Den har mycket prydliga blommor, men dess värde som rabattväxt minskas av att den inte stannar där man sätter den.

Kabbleka *Caltha palustris*
En planta från ett surdråg i Järbo sattes i kanten av den några kvadratmeter stora dammen i april 2005. Den tog sig bra. Under de följande åren ökade antalet små fröplantor av arten längs dammens hela strand, men ingen av dem hade ännu 2010 blivit så stor att den kommit i blomning. De har där stor konkurrens från en rad andra arter. 2016: Många halvvuxna plantor blommar på dammkanten.

Vintergäck *Eranthis hyemalis*
Vintergäcken har enligt *Den nya nordiska floran* en sådan utbredning, att den kanske inte borde växa i NV Gästrikland. År 2004 satte jag i mulljord under ett äppelträd några knölar av vintergäck och en mängd frö av samma art, tagna på en tomt i stockholmstrakten. Den 4 april 2005 började vintergäck blomma där och dessutom kom många plantor med bara blad upp. Mängder av fröplantor med två hjärtblad kom upp, som sedan visade sig vara av denna art. Det var en av de mer lyckade inplanteringar vi har gjort. Våren 2006 blommade vintergäcken under snön, vilket man kunde se när den raskt smälte undan omkring den 20 april. Då stod där många tiotal vackra vintergäckplantor med blomma, minst lika många med karaktäristiska blad och en hel del med bara hjärtblad. Redan den 6 maj hade den omogen grön frukt. Det fanns då dessutom unga plantor av tre olika slag: Nästan fullstora blad utan blomma, miniatyrblad av moget slag (en knapp cm i diameter) och hjärtblad på lång stängel. År 2010 hade arten spritt sig till närområdet, t.ex. under kanten av en Rhododendronbuske. Arten är både vacker och lättodlad och jag kommer att anstränga mig för att sprida den på tomten. 2016: Ökar där den sås in, under buskar och träd. Växer inte i gräs- och mosstäcke.

Blåsippa *Hepatica nobilis*
Plantor av blåsippa brukar ta sig bra på trädgårdsjord, gärna under träd eller buskar. En planta från skidbacken på Koldemoåsen i Arbrå hade vita blommor och blommade vit även efter inplantering vid vårt hus. Dock visade det sig under ett år med rik blomning, att de första blommorna var vita, medan de sist uppkomna hade blå anstrykning. Där blåsippsplantor står på naken jord och blommar rikligt sätter de massor av fröplantor, som första året har bara hjärtblad men åren därefter utvecklar karaktäristiska treflikade blad, först mycket små, senare år normalstora. Plantan är långsam och uthållig. Den kan bli över 30 år gammal (Inghe & Tamm 1985)

Blåsippa från Koldemoåsen, Arbrå, börjar med vita blommor, men får blåaktiga mot slutet.

Ett år gamla fröplantor av mosippa. Man ser spetsovala hjärtblad, de första karaktärsbladen, vilka är runda, samt senare utvecklade blad med flikig bladända.

Mosippa ***Pulsatilla vernalis***
Se Delin (2008 a). Frön sådda den 9 juli 2000 gav upphov till två plantor som blommade i maj 2002 i en rabatt med mycket torr moig jord, där bara lågvuxna arter finns. De har sedan fortsatt att blomma varje år med varierande antal blommor, och lämnat frö som jag har satt och fått nya småplantor av. Vintern 2007-08 dog den ena av de bägge ursprungliga plantorna. Nya fröplantor, dels sådda, dels en spontan, i samma rabatt, blommade 2010. Frön sådda 2008 tog sig dock inte alls. Är i genomsnitt något mer svårodlad än backsippa. Den överlevande av de bägge ursprungliga plantorna befriades från konkurrens av koreansk plymspirea *Aruncus aethusifolius* 2014, då delar av spireatuvan grävdes bort. Mosippsplantan ökade då. 2016 hade den sex blommor.

Backsippa ***Pulsatilla vulgaris***
En i handelsträdgård inköpt planta, som ser ut att vara av den vilda arten, sattes 1998 och har vuxit bra i rabatt. Den blommar rikligt varje år och sätter massor av frön, som om de sås genast efter mognaden ibland gror till nya plantor, som redan efter två år blommar. Däremot har jag bara sett någon enstaka spontan förökning, trots att det finns rikligt med naken jord i flera delar av trädgården. Även en köpt vit variant är lättodlad och kan förökas med frö. 2016: Kvar, kraftfull där höga rabattväxter inte tar över. Delning av en stor gammal planta 2014 har givit många små som 2016 tillväxer.

Svalört ***Ficaria verna***
Inplanterad 1997 på två ställen nära bäcken. Ökar ganska snabbt och blommar. 2016: Ökar.

Sjöranunkel ***Ranunculus lingua***
Inplanterad 2005 i den samma år anlagda lilla dammen, som är 60 cm djup och vintertid skyddad från bottenfrysning med hjälp av cellplast. Sprider sig kraftigt med hjälp av utlöpare på dammbottnen och bildar rikligt med blad och blomstänglar. 2015: Många nya skott, men sparsamt med blommor.

Smörbollar ***Trollius europaeus***
En planta som ursprungligen kom från frö från Småland planterade jag i rabatt i maj 1997. Den blommade genast och satte frö 13 juni 1997. Den har sedan fortsatt att öka i storlek och blomma, och 2000 fanns en liten fröplanta under den. Under följande år har moderplantan ökat något i storlek och det har kommit fler fröplantor. Arten är uthållig på de platser där jag satt den men inte spridningsbenägen.

Vit fetknopp ***Sedum album***
År 1999 inplanterades vit fetknopp från en tomt i Ovansjö. Den växer bra, förökar sig lokalt och har planterats in i flera rabatter, men har inte visat något tecken till spontan långspridning. 2016: Kraftfull. Ökar lokalt.

Kantig fetknopp ***Sedum sexangulare***
Plantor från Gysinge sattes 2004 på den varmaste delen av tomten, sydsidan av en mur, där nagelört kom upp efter rensning. De ökar gradvis genom skottskjutning, och blommar rikligt. Många plantor har setts i köksträdgårdslandet, långt från inplanteringsplatsen, troligen uppkomna ur frö. 2016: Ökar ytterligare, på torr mark.

Smällvedel ***Astragalus penduliflorus***
Denna art väntade vi oss att finna i Hälsingland under florainventeringen, eftersom den finns både i Medelpad och Dalarna. Den dök dock inte upp. Jag tog sommaren 2005 frön på den först beskrivna svenska lokalen, Byberget i Medelpad, och sådde dem på naken jord i maj 2006. De hade redan i oktober samma år 5 – 10 cm höga skott, som grävdes upp för att planteras i rabatt. De visade sig då ha märkligt byggda rötter. Från jordytan fortsatte de klena stammarna 1 – 2 cm ned till en krans av knoppar på översta änden av en 4 mm grov vit rot/jordstam, som löpte ned lodrätt och smalnade av och slutade på 1 – 2 dm djup. Denna byggnad verkar vara idealisk för att överleva ganska hård brand, vilket antas vara en av artens egenheter. Växer utmärkt i rabatt, blommar och sätter frukt. 2016: Kvar där den planterades men behöver hjälp mot konkurrerande akleja. Ingen spridning.

Vippärt ***Lathyrus niger***
Frön togs i Kungsberget, Järbo, hösten 1999 och sattes i plantskolan. I maj 2000 sattes plantorna ut i skogskanten under rönnar och aspar. Tillväxten var långsam, men 2006 fanns sex skott och detta år blommade de första gången, vilket de har fortsatt med. Antalet skott minskade till fyra år 2009, vilket tolkades som att växtplatsen var för mullfattig och sur för arten, varför den kalkades och kompostgödslades. År 2016 kom fortfarande fyra skott.

Backvial ***Lathyrus sylvestris***
I september 1997 sådes frön av backvial från Båtforstorpet i Älvkarleby i en slänt vänd mot öster på tämligen torr jord. Inte förrän 2008 syntes några plantor, men 2009 och 2010 blommade dessa rikt och fortsatte att komma även följande år, till 2016, då de första skotten visade sig den 10 maj. Arten klänger och behöver en buske eller annan fast struktur att stödja sig emot och kan då bli mer än meterhög.

Vårärt ***Lathyrus vernus***
Den 1 juni 2011 satte jag en planta av vårärt från Långnäsudden i Bergvik i fuktig mulljord nära bäcken. Den tog sig snabbt och utvecklades väl och blommade årligen. 2016: frisk, men bara lite större än initialt.

Backklöver ***Trifolium montanum***
Den 14 aug. 1997 sådde jag frön av backklöver tagna på gravkullarna i Järvsta, Gävle, i torrbacken, där det 1996 fanns vårveronika och vårförgätmigej. I maj 1999 såg jag en liten planta som hade en bladform som på backklöver. I maj 2000 fanns två plantor, som blev större 2002 och 2003. Den 27 juni 2004 blommade den ena plantan med ett tiotal blommor, medan den andra fortfarande var steril. År 2005 hade plantorna ökat sin bladmängd och bägge blommade. Blommorna var fler 2010. Jag har under alla år hjälpt plantorna genom bortrensning av konkurrerande arter och genom kalkning. De har dock ännu inte spridit sig utanför den ursprungliga såddplatsen. 15 maj 2016: Arten söktes förgäves där den tidigare växte. En vattensork arbetade sig igenom denna plats vintern 2014 – 2015, vilket möjligen kan vara en orsak.

Citerad litteratur

Almquist, Erik 1929: Några odlingar i terrängen. *Svensk Bot. Tidskr. 23*:44-51.

Cedergren, Kerstin 1945: Ligusticum scothicum anträffad i Gästrikland. *Svensk Bot. Tidskr. 39*:304-310.

Clemedson, Carl-Johan & Karlsson, Gunnar 1984: Klappsta - en märklig växtlokal på Lidingö i Uppland. *Svensk Bot. Tidskr. 78*:347-369.

Delin, Anders 1994: Ängsruta, Thalictrum flavum, eller backruta, Thalictrum simplex? *VÄX* 1/1994, sid. 22-27.

Delin, Anders 2001: Florainventering och trädgårdsodling – konflikt eller samverkan? *VÄX* 1/2001, sid. 30-32.

Delin, Anders 2006: Trädgårdsodling som botaniskt experiment. *VÄX* 1/2006, sid. 3-17.

Delin, Anders 2008 a: Mer om odling av mosippa Pulsatilla vernalis. *VÄX* 2/2008, sid. 15-16.

Delin, Anders 2008 b: Strandvänderot och fläderänderot i provodling. *VÄX* 3/2008, sid. 8-11.

Delin, Anders 2010 : Odling av vilda växter för botaniska studier. *VÄX* 3/2010, sid. 32-47.

Delin, Anders 2011: Odling av vilda växter för botaniska studier. *VÄX* 1/2011, sid. 3-9.

Holmberg, Per-Erik, 1975: Kärsö-Högholmen, en ö i Stockholms närhet med intressant neofytflora. *Svensk Bot. Tidskr. 69*: 349-358.

Inghe, Ola & Tamm, Carl Olof 1985: Survival and flowering of perennial herbs. IV. The behavior of Hepatica nobilis and Sanicula europaea on permanent plots during 1943 - 1981. *Oikos 45*:400-420.

Mossberg, Bo & Stenberg, Lennart 2003: *Den nya nordiska floran.* Wahlström & Widstrand.

Risberg, Lotta & Granström, Anders 2015: Elden är deras vän – brandnäva och svedjenäva. *Svensk Bot. Tidskr. 109*:132-139.

Åström, Staffan 2000: Artrikedomen på jämtländska gräsmattor. *Rödbläran* 2/2000.

 ISSN 0283-8524

Innehåll

3 2018: Brändernas år i Hälsingland
Jenss Hansen

4 "Styrelsen presenterar sig"
Björn Wannberg
Ulf Svahn

6 De Vilda Blommornas dag, 17 juni 2018 på Ånäset i Hassela
Ann-Christin Jäderholm.

9 Långnäsuddens Naturreservat under De Vilda Blommornas dag
Anders H Olsson.

12 De Vilda blommornas dag på ängen vid Fäbods i Östansjö, Torsåker
Barbro Risberg

15 Ängen vid Fäbods blir naturreservat
Barbro Risberg

16 De vilda blommornas dag: kulning och kattfot i Sjöbergs fäbod, Sandviken
Bo Jonsson och Karin Sundqvist

19 Mistel *(Viscum album)* i Valbo
Andreas Wedman

22 Gåsån Trönö / inventering
Alf Pallin

39 Odling av vilda växter för botaniska studier - uppföljning 2016. Del 2 av 3
Anders Delin

Vita, djupt nående jordstammar av smällvedel med krans av knoppar i övre änden, som finns 1 – 2 cm under jordytan. Foto: Anders Delin